

Diskusija „Humanitarinės literatūros vertimai Lietuvoje: ką verčiame, ko stokojame?“

Humanitarinės literatūros vertimai – svarbi akademinės ir intelektualinės veiklos vystymo dalis. Nors per pastaruosius du dešimtmečius humanitarinių veikalų vertimų pastebimai sumažėjo, šis klausimas nesukėlė platesnių akademinės ir kultūrinės bendruomenės diskusijų. Atviros Lietuvos fondo (ALF) iniciatyva buvo publikuota šimtai humanitarikai skirtų veikalų, tačiau nutrūkus ALF veiklai per pastaruosius septyniolika metų panašaus pobūdžio iniciatyvų taip ir neatsirado. Dažnu atveju humanitarinių veikalų vertimo trūkumo problemą bandoma paaiškinti „neužaugintu skaitytoju“, finansiniais bei biurokratiniais sunkumais, tačiau klausimas „Ką galime pakeisti?“ – lieka neiškeltas.

Į diskusiją apie humanitarinės literatūros veikalų vertimų situaciją Lietuvoje VU Studentų Santara pakvietė doc. dr. Nijolę Keršytę, prof. dr. Mindaugą Kvietkauską, prof. dr. (HP) Arūną Sverdiolą, doc. dr. Dainių Vaitiekūną. Diskusiją moderavo Modestas Bakas. Renginys vyko 2023 m. balandžio 27 d. K. Donelaičio auditorijoje, VU Filologijos fakultete.

Diskusijos dalyviams buvo iš anksto pateikti tokie klausimai: 1. Kokių humanitarinės literatūros (per)vertimų (ir kodėl būtent jų) trūksta labiausiai? 2. Ar nesame „užsiauginę“ pakankamai humanitarinės literatūros skaitytojų (tiek universitetuose, tiek už jų ribų)? 3. Ar įmanoma pasiekti, kad šis „pakankamumo“ klausimas nebebūtų taip intensyviai svarstomas? 4. Atviros Lietuvos fondo veikla (ypač iki 2006 m.) bei galimybė atkurti panašaus pobūdžio iniciatyvą – ar tai įmanoma be mecenato? 5. Lietuvos kultūros tarybos (LKT) humanitarinės literatūros vertimų leidybos finansavimas: kaip atrodo prašymų svarstymo procesas, kokie kriterijai taikomi jų metu, kokios LKT konkursų sistemos pertvarkos galimybės? Kodėl nesiimama trūkstančių vertimų leidybos iniciuoti per VU leidyklą; kokie jų argumentai nesiimti vertimų, spausdinti vien originalias mokslines publikacijas?

Arūnas Sverdiolas: Klausimai, kuriuos man atsiuntėte, matosi, yra apgalvoti, išgryninti. Mėginsiu visais jais pasisakyti. Bet pradžioje užduočiau preliminarų klausimą, į kurį, manau, irgi turime atsakyti: o kas projektuoja? Kas samprotauja apie tai, kokias knygas

reikia išleisti? Kitaip sakant, tai klausimas apie mus pačius – šiuo atveju apie susirinkusius šioje auditorijoje. Ar mes svarstome, kas mes tokie, ką čia veikiamo? Žinoma, galima ir negalvoti apie tą projektuotoją, leidybos strategą, o tiesiog svarstyti grynai normatyviai. Taip ir yra iškeltas pirmasis klausimas: *Kokių humanitarinės literatūros vertimų ir kodėl labiausiai trūksta?* Jis iškeltas iš dieviškos pozicijos, utopiškai, ta prasme, jog nėra susijęs su jokia konkrečia socialine svarstytojo vieta. Šitaip galima, pavyzdžiui, klausti – kokios yra šimtas pačių svarbiausių pasaulio knygų, o paskui – ar mes jas turime lietuviškai. Jei neturime, pasižymėti, kurias iš jų reikia būtinai ir nedelsiant išleisti. Arba kokį kitokį sąrašą kurti – jei kalbama, sakykime, apie literatūros teoriją, dešimt svarbiausių literatūros teorijos knygų – kokios jos būtų? Tai labai svarbūs klausimai orientacijai, o kartu toks savotiškas inteligentiškas žaidimas, labai simpatiškas todėl, kad jis reikalauja erudicijos, orientacijos, čia galimos tokios vidinės varžybos. Alfonsas Nyka-Niliūnas aprašo savo dienoraštyje, kaip jie su Henriku Radausku, dirbdami Kongreso bibliotekoje Vašingtone, per pietų pertraukas vaikštinėdami po parką vis sudarinėdavo lietuvių poezijos antologiją. Mažytę, dešimties ar keliolikos eilėraščių. Kasdien vieną kurį eilėraščių išimdavo ir vietoj jo įstatydavo kitą – tokia ideali, labai rafinuota antologija. Galiausiai jie jos taip ir neparuošė, neišleido, bet pats žaidimas, man regis, svarbus, nes jie patys buvo svarbūs – didžiausi kokie tik gali būti poezijos profesionalai. Galima šitaip žaisti, tikiu, kad ir jūs jau pradėjote, tai neapleiskite šito džiaugsmingo žaidimo; iš tikrųjų tuo galima būtų apsiriboti, nes tai ir yra smagiausia.

Bet jeigu jus apnioko kultūriniai rūpesčiai ir norite imtis veiklos, susijusios su tikrove, kažkaip ją keisti, tada iš karto kyla antrasis klausimas, nuo kurio iš tikrųjų priklauso visa kita. Tai klausimas apie tikrovę pačia masyviausia prasme: *Ar nesame užsiauginę pakankamai literatūros skaitytojų ir ar kada nors šis klausimas nebus taip intensyviai svarstomas?* Šį klausimą performuluočiau daug plačiau, nes tas „užsiauginimas“ man pernelyg pedagogiškai skamba. Man atrodo, esmė čia yra kita – ar yra pakankamai žmonių, kurie gyventų šitomis knygomis, kurios jiems būtų iš tiesų svarbios ir todėl jie jas nusipirktų. Tada ta tikrovė pasidaro labai paprasta – aš esu apie tai rašęs esė „Mažaraštė kultūra“, kur pamėginau sužymėti visus svarbiausius kertinius leidybinės situacijos taškus. Dabar to nebedarysiu, bet pasakysiu vieninteliu sakiniu – ar yra moki paklausa? Tai yra kritinis tikrovės klausimas. Tikrovė žiūri į mus ir klausia: ar yra kas nusipirks tas knygas ir tokiu būdu padarys jų leidybą jei ne pelningą, tai bent nenuostolingą leidykloms? Ir ką gi mes tada matome – mes matome, kad ta literatūra, kuri mus su jumis dabar domina, šito nepadaro, nepajėgia padaryti ir tame horizonte, kurį aš dabar galiu aprėpti, niekad nepadarys ir nepajėgs. Per mažai turime skaitytojų, per maži tiražai – vadinasi, moki paklausa niekada nebus pakankama, žmonės patys sau nenusipirks knygų tiek, kad galėtų palaikyti tą prasminį pasaulį, kuriame jie gyvena. Vadinasi, į antrąjį klausimą reikia atsakyti neigiamai – Lietuvoje visą laiką bus perkančių skaitytojų stoka, ši tikrovė visada bus defektyvi. Tiesa, taip yra ne visose srityse – pramoginė literatūra eina, vadovėliai eina ir leidyklos gali iš to gyventi, jos gal neklesti ir piniguose nesivarto, bet kažkaip išsilaiko.

Tada mūsų atveju atsiranda pagrindinis klausimas – koks turi būti tas socialinis kūnas, kuriame mūsų išleistinių knygų projektavimas įsikurtų – ne žaistų chrestomatijos sudari-

nėjimo žaidimą šiaip, savo pačių džiaugsmui, iš tiesų nenumatant jos išleisti, bet realiai įsikurtų. Čia jau atsiranda kažko kito paieška – jeigu rinkos mechanizmas šitos leidybos neužtikrina, jei elitinė kultūra yra per silpna, tai ką čia galima padaryti? Mes gal per daug valstietiški esame. Kitose kultūrose būna, kad koks turtingas žmogus užsisako, kad jam išleistų knygą vienu egzemplioriumi ant ypatingo popieriaus su ypatingu šriftu bei įrišimu ir už tai sumoka – kaina didžiulė, bet rinkos dėsnis veikia. Vadinas, anaipol nebūtina žiūrėti tik pragmatiškai – atseit tūkstančio egzempliorių neišpirks, o penkių šimtų bus per maža, neišsilaikysime. Klausimas, kartoju, – ar paklausa moki, ar yra, kas sumokės? Tokiame horizonte projektavimas darosi nebe žaidybiškas, o rimtas. Jeigu norime atsistoti į tokį tašką, tai mums žaisti nebėra ko. Paklausiau ir savęs – man rūpi, kad Aristotelio *Metafizika* būtų lietuvių kalba, – kam aš pasiruošęs? Sakykime, tūkstantį eurų aš duočiau, kad pasirodytų tokia knyga. Tokia mano aistra – tūkstantis. Na, dešimties negaliu – o maždaug tiek reikėtų šiai knygai išleisti (aš iš akies sakau, bet mano akis treniruota). Vadinas, tiek man jau būtų per brangu. Ar mes, projektuotojai, galime suprojektuoti tokį socialinį kūną, kuris „pakratytų kišenę“, surasti dar devynis tūkstančius savo planui paremti, ar ne? Čia esminis klausimas, o nebe svaičiojimas – ko lietuvių kultūrai reikėtų, kas būtų gerai: iš kur gauti dar devynis tūkstančius...

Trečiasis klausimas yra apie ALF – galėčiau daug apie jį papasakoti, nes apie dešimtį metų ten buvau ir rūpinausi knygų leidyba, turiu įvairios patirties. Bet čia iškeltas visiškai konkretus klausimas: *Ar gali būti panašaus pobūdžio iniciatyva be mecenato?* Ne, be mecenato neįmanoma – čia mecenatystė ir yra esminis dalykas, tai pavadinau „socialiniu kūnu“. Būtent mecenato ir reikia – šiuo atveju ne išorinio mecenato, bet savo – reikia grupės žmonių, kuri norėtų ir sugebėtų tai padaryti. Toks buvo, pavyzdžiui, Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas: jų principas buvo labai paprastas – yra pakankamai žmonių, kurie pasitiki savo fondu ir iš anksto sumoka pinigų, tikėdamiesi gauti knygas. Kodėl tokio principo dabar nebūtų galima pritaikyti? Aišku, kad galima. Bet tada jau „pinigai ryte, knygos vakare“, parafrazuojant Ilfo ir Petrovo romano herojų.

Ketvirtasis klausimas, žinoma, skirtas čia esančiam Dainiui Vaitiekūnui – apie LKT, kuo ji vadovaujasi ir kaip veikia, remdama leidybą. Aš tik pridėčiau, kad be LKT yra ir Lietuvos mokslo taryba (LMT) – ji irgi remia vertimus. Jei ieškome, kur kuris eisime ir ko prašysime paremti mūsų užmojus, šitai irgi reikia turėti galvoje.

Pagaliau penktasis klausimas daug konkretesnis – *Kodėl nesimama trūkstamų vertimų inicijuoti per Vilniaus universiteto leidyklą?* Šitas klausimas atsakomas labai paprastai – leidykla neturi savo strategijos, neinicijuoja knygų, ji išleidžia tai, ką pasiūlo universiteto mokslininkai ir patvirtina Vilniaus universiteto leidybos komisija. Kalbant apie LMT, ji įteisino vertimus kaip mokslinį darbą, yra tam tikros normos, ką turi padaryti mokslininkas, dirbantis Lietuvos mokslų akademijoje. Todėl vertimais gali atsiskaityti – tai tavo darbas, įeina į tavo darbo krūvį. Gal ir nežmoniškai tie koeficientai, labai daug reikėtų išversti, bet, šiaip ar taip, kažkoks kelias ar takelis yra. Nežinau, ar Vilniaus universiteto Filologijos, Filosofijos ar kuris kitas fakultetas laiko vertimus moksliniu darbu. Jeigu ne, tai blogai, šituo reikia pasirūpinti, nes precedentas yra, o Universitetas šiuo atžvilgiu atsilieka. Bet jeigu vertimai įteisinti kaip mokslinis darbas, tada atsiveria kelias svarbioms iniciatyvoms.

Pabaigai pasakysiu, kad jei jums iš tiesų rūpi, kad būtų išleistos knygos, kurias laikote svarbiomis, reikėtų vis dėlto pereiti iš makro į mikro lygmenį, nuo idealaus projektavimo – prie tokio socialinio kūno, kuriame galėtume efektyviai dalyvauti ir paveikti, pakreipti jo veiklą. Pavyzdžiui, yra leidyklų, kurios kartais pačios neturi aiškios vizijos ir strategijos, bet jei atsiranda, kas įkiša tenai nosį (ar koją į tarpdurį), tai kartais galima jas įkalbėti išleisti vieną ar kitą knygą. Tada projektavimas pasidaro visai realus dalykas, nes leidyklos nori kažką leisti, dalyvauja konkursuose ir gauna LKT, LMT, kitų fondų finansavimą. O gal kuris turite ir turtingą tėtuką? Visame tame turi orientuotis, jeigu tau rūpi, kad kokios nors knygos būtų išleistos. Bet noriu atkreipti į jūsų dėmesį, kad kai pereini į šį mikro lygmenį, kuris vienintelis yra veiksmingas, tada jau nebegali kalbėti apie strategiją – čia veikla yra taktinė ar netgi pusiau partizaniška: turi ieškoti bendraminčių, tokių saviškių, su kuriais rastum bendrą kalbą ir galėtum veikti kartu. Šimtą svarbiausių pasaulio knygų gal ir panorėtų išleisti tokia leidykla, kuriai artima pramoginė ir masinė literatūra, bet, pavyzdžiui, dešimt svarbiausių literatūros teorijos knygų jau mažai kam pavyktų įkalbėti. Vis dėlto ir šioje srityje, jeigu dėtume atkaklių pastangų, vieną kitą knygą prastumti galėtume.

Nijolė Keršytė: Aš į klausimus pasižiūrėjau laisviau negu Arūnas Sverdiolas. Man buvo pasakyta, kad klausimai tik orientaciniai, o kalbėti galime ir apie tai, ką norime. Aš kalbėsiu apie tai, ką noriu, ir tai susisies su klausimais. Pirmiausia, klausimas, kaip tampama vertėju. Kadangi manau, kad sveika laikytis fenomenologinės perspektyvos, t. y. kalbėti iš savo pozicijos ir patirties, trumpai pasakysiu, kaip aš pati tapau vertėja.

Vertėja tapau Nepriklausomybės laikais. Ir man atrodo, kad tai, ką čia papasakosiu, daugmaž atitinka situaciją, kaip tampama vertėju mūsų laikais, ir konkrečiai – humanitarinės teorinės literatūros vertėju. Vertėja tapau Arūno Sverdiolo dėka. Jis man liepė versti Jacques'o Derrida knygą *Apie gramatologiją* jo vedamam doktorantų filosofijos seminarui, kurį lankiau dar būdama studentė. Kito autoriaus, Emmanuelio Levino, kone tuo pat metu ėmiausi todėl, kad, studijuojant filosofiją, jis patiko ir su vienu bičiuliu nusprendėm, kad Lietuvai reikia Levino... Kadangi palaikiau ryšius su *Naujuoju Židiniu* ir jo leidykla „Aidai“, pasisiūliau versti vieną Levino knygą. Arūnas Sverdiolas ne tik paskatinino versti: jis taisė mano vertimus ir aš, atsižvelgdama į jo pastabas, mokiausi versti. Man atrodo, kad tik taip iki šiol tampama humanitarinės teorinės literatūros vertėju – per privačias iniciatyvas, nes jokių kitų institucinių mechanizmų nėra. Iš pradžių versdavau pati, bet vėliau pamačiau, kad tai užima labai daug laiko, jėgų, pastangų. Tada, užuot vertusi, pradėjau taisyti kitų vertimus bei savo ruožtu ruošti vertėjus – taip, kaip buvau paruošta Arūno Sverdiolo. Tokiu būdu, kviesdama studentus, pritraukiau juos prie vertimų.

Įsivaizduoju, kad būtų visai kitaip, jeigu atsirastų bent koks nors vertėjų rengimo planas, projektas, vizija. Visi žinome, jog Vilniaus universiteto Filologijos fakultete egzistuoja Vertimų katedra, kuri per tiek metų nepradėjo rūpintis šiais klausimais ir nerengė nei grožinės literatūros, nei humanitarinės literatūros vertėjų. Tai, kad tarp susirinkusiųjų nėra jos atstovų, tik patvirtina, kad jiems tai neatrodo nei aktualu, nei problema. Tiesa, jau šioks toks žingsnis yra žengtas: atrodo, prieš metus jie įsteigė „Meninio vertimo“ specializaciją.

Tai jau „didelė pažanga“, tik kad ta specializacija kol kas susidomėjo vos penki ar šeši studentai. Bet man atrodo, kad nepakanka sukviesti studentus – reikia formuoti programą, kas ir kaip joje dirbs. Tikrai yra ką veikti ir apie ką galvoti. Lygiai taip pat, manyčiau, šiuo klausimu nesirūpina ir Filosofijos fakultetas, jeigu mes žiūrėtume į humanitarinę literatūrą ne vien kaip į filologinę, bet ir kaip į filosofinę. Išskyrus tai, kad, kiek man teko girdėti, filosofai rengdavo vasaros seminarus-stovyklas, kurių metu buvo užsiimama filosofinių tekstų vertimais, tiesa, specifinės – analitinės – filosofijos. Nežinau, kokių tai davė rezultatų ir ar jie buvo kur nors publikuoti. Visgi pati idėja yra gera, ja būtų galima pasinaudoti ir mūsų fakultete. O dar geriau, aišku, apeliuojant į tolimesnę ateitį, – jeigu būtų sugalvota kokia nors bendra tarpfakultetinė programa, tarkime, filosofijos vertimų programa. Nes akivaizdu, kad verčiant tokio pobūdžio literatūrą nepakanka vien mokėti kalbą – nei tą, iš kurios verti, nei tą, į kurią verti. Taigi, yra labai daug galimybių instituciškai sukurti sąlygas vertimo amatui ugdyti, ir tos galimybės iki šiol nebuvo išnaudotos.

Antras klausimas, ties kuriuo daugiausia ir apsistojo Sverdiolas, – verstinių knygų atrankos politika. Akivaizdu, kad seniau, ALF laikais, tokia politika egzistavo, ir tai buvo ideali situacija, kadangi rėmėsi ne vieno, ne kelių, bet grupės žmonių iniciatyva. Ir kas dar buvo labai svarbu tais laikais: užmegztas ryšys tarp žmonių, kurie atstovavo akademinėms institucijoms ir leidykloms, t. y. tas sąrašas buvo kaip programa leidykloms. Šitai irgi visiškai prapuolė, ir aš nežinau, ar gali būti atkurta. Arūnas minėjo 100 verstiniausių knygų, bet klausimas: kaip angažuoti leidyklas jas versti ir koku būdu tai gali būti vykdoma? Galbūt vėl turėtų būti galvojama plačiau, įtraukiant Kultūros ar Švietimo ministeriją, gal netgi įmanomas angažavimasis per kokias nors ES programas, neįsivaizduoju.

Ir paskutinis klausimas – labai trumpai: kaip tuo rūpinasi leidyklos? Tai turėtų būti atskiras klausimas, reikėtų kalbėtis su leidėjais, jie galėtų daugiau papasakoti. Bet ką reikia pasakyti: akivaizdu, kad visas šiuolaikinės leidybos pasaulis orientuotas į vadinamąsias „aktualijas“. O trūksta ne vien teorinės humanitarinės literatūros, trūksta ir literatūros klasikos, bet leidžiamos „naujienos“. Koku būdu angažuoti tokiam darbui? Nežinau, tai būtų atskira tema. Visiškai pritariu tam, ką šiuo klausimu pasakė Sverdiolas. Visa tai žinau nuo senų laikų: leidyklos, kurios užsiimdavo humanitarinės literatūros leidimu, sakydavo, jog Lietuvoje per maža rinka, žmonių demografiškai pernelyg mažai, kad apsimokėtų leisti tokias knygas, kad tai nebūtų nuostolinga. Dėl šios priežasties visada reikia finansavimo iš šalies. Demografinė situacija nepagerėjo. Dar blogiau, humanitarikos prestižas gerokai suprastėjo, palyginti su tuo, koks buvo prieš 20–30 metų. Todėl reikia suprasti, kad tokių knygų leidimas bus mažumų veikla mažumoms. Aišku, tai mums netrukdo, jei manome, kad tai reikalinga. O veikalų vertimas reikalingas vien tam, kad galėtume diskutuoti *lietuviškai* – reikia turėti lietuviškus terminus. Gerai prisimenu, kaip kažkada Sverdiolas sakė: „Derrida mes galime skaityti ir angliškai, tačiau kaip, kokia kalba mes diskutuosime?“

Aišku, leidyklos turi ieškoti finansavimo ir apie tai galbūt pakalbės kiti pašnekovai. Tik dar noriu pakoreguoti tai, ką minėjo Sverdiolas: mano žiniomis, LMT neremia vertimų. Ji remia lietuvių mokslininko parašyto straipsnio vertimą, bet užsienio autorių vertimų – klasikų ar neklasikų – ne. Nebent tas vertimas bus pateiktas kaip mokomoji

medžiaga aukštosios mokyklos studentams. Lygiai taip pat jokie institutai – nei Goethe's, nei Prancūzų institutas – iš esmės neberemia vertimų, išskyrus simboliškai finansuojamas autorines teises. Tad vienintelė vieta, iš kur galima laukti finansavimo, – LKT, kurioje buvo sukurta galimybė finansuoti būtent vertimus. LKT konkursuose gali dalyvauti ir VU leidykla. Galiu pasakyti, kad mes A. J. Greimo centre prieš porą metų patys ėmėmės šios iniciatyvos: studijų tikslams reikėjo vieno vizualinės semiotikos autoriaus Jean-Marie Flocho rinkinio; mes jį sudarėme ir pasiūlėme būtent VU leidyklai, kadangi leidyklos, kurios anksčiau leisdavo teorinę, semiotinę literatūrą (pvz., „Baltos lankos“), liovėsi tai dariusios. Kreipėmės į VU leidyklą ir ji su pasiūlymu sutiko. Kaip Arūnas ir minėjo, jeigu esama iniciatyvos iš vidaus, viskas gerai. VU leidykla dalyvauja konkurse kaip ir bet kuri kita leidykla, tačiau pati jokių iniciatyvų nesiiima. Bet gal ir gerai, ji ir neturėtų tuo užsiimti.

Dar vienas aspektas, kurio Arūnas nepaminėjo: viskas priklauso nuo to, ar žmonės bus pasiruošę mokėti už tas knygas. Bėda, dėl kurios skundžiasi leidyklų, su kuriomis bendradarbiauju, vadovai: vis mažiau žmonių skaito popierines ir vis dažniau renkasi skaitmenines knygas. Problema ta, kad leidimai ramiausiu veidu vagiami. Dar daugiau, dėstytojai patys kreipiasi į leidėjus ir prašo nemokamai duoti knygas PDF formatu, kad galėtų pasidalinti su studentais. Elektroninės knygos daugeliui atrodo nereikalingos, nes nesuvokiama, kodėl už jas reikėtų mokėti. Į humanitarinę literatūrą žiūrima kaip į savaime suprantamą dalyką, kuris turėtų būti skleidžiamas nemokamai. Toks požiūris taip pat prisideda prie to, kad leidykloms neapsimoka leisti humanitarines knygas. Vėlgi, leidyba – atskira istorija, kuri turėtų būti aptariama pačių leidėjų.

Mindaugas Kvietkauskas: Pirmiausia, galvodamas apie literatūros teorijos vertimų situaciją ir bandydamas atsakyti į bendrąjį klausimą – „ko turime, ką verčiame ir ko stokojame“, – pabandžiau įvardinti tuos literatūros teorijos, plačiau – kultūros teorijos vertimus, kurie man pačiam buvo ir tebėra svarbūs, kuriais remiuosi. Kas ateina į galvą: Ericho Auerbacho *Mimezis*, George'o Steinerio *Tikrosios esatys*, Walterio Benjamino *Nušvitimai* ar minėtoji Derrida *Apie gramatologiją*. Paskui, žinoma, ta knyga, kuria labai dažnai remiamės studijose, literatūros teorijos įvaduose ir kituose kursuose, – XX a. literatūros teorijų antologija, sudaryta Aušros Jurgutienės, išleista Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto. Tai kelių knygų serija, kuri ir buvo suplanuota kaip studijų šaltinis, ir į ją buvo įdėta daug darbo.

Įdomu, kad visos tos knygos pasirodė mažiausiai prieš dešimt metų – XX a. literatūros teorijų rinktinė išleista 2010–2011 metais. Tuo metu buvo labai svarbių vertimų publikacijų. Tačiau vėliau vertimų ėmė trūkti, atsivėrė plyšys – man pasirodė, kad jis dėsningas. XX a. literatūros teorijų antologija baigiasi naujuoju istorizmu, postkolonializmu ir intertekstualumu. Verta klausti, kas svarbaus buvo išversta po to, kas atskleidžia tolesnę teorijų raidą ar įvairias tarpdalykines jungtis, nes dabar teorinis mąstymas darosi labai hibridiškas, nebėra siekiama nuoseklaus metodologinės kalbos išgryninimo, vyrauja lanksčios, įvairių teorinių inspiracijų jungtys.

Iš tų krypčių, su kuriomis aš pats dirbu ar dėstau, sakykim, atminties tyrimai, Lietuvoje yra be galo platūs. Kultūrinės atminties tyrimais užsiima ir istorikai, ir menotyrininkai, ir

literatūrologai. Pagalvojus, kas iš šiuolaikinių atminties tyrimų išversta – galbūt klystu, gal jūs galite mane pataisyti, bet galiu įvardinti tik vieną mažą Aleidos Assmann knygelę apie užmarštį. Nors ši autorė parašiusi didžiulį darbą, kuriais mes dažnai remiamės, bet iš jos tekstų korpuso teturime vieną mažytę knygelę. Žinoma, dabar tarptautiniai šaltiniai anglų kalba prieinami kur kas paprasčiau, bet į lietuvių kalbą išversta labai nedaug. Kitas pavyzdys – traumos tyrimai. Vienaip ar kitaip jais nuolat remiamasi studentų baigiamuosiuose darbuose. Remiuosi jais savo kursuose, ypač kalbėdamas apie Holokausto literatūrą. Tačiau iš šiuolaikinių traumos tyrimų studentai, kai reikia ką pacituoti, renkasi lietuvišką Danutės Gailienės studiją. O tarptautinių traumos tyrimų klasikos, sakykim, Dominicko LaCapros studijų ar ko nors panašaus mes tikrai neturime lietuviškai, viskas tik angliškai. Net ir iš svarbiausių postkolonializmo studijų turime tik Edwardo Saido *Orientalizmą*, bet be atskirų straipsnių minėtoje antologijoje daugiau nelabai yra ką įvardinti. Su kultūros antropologija situacija šiek tiek geresnė: žinoma, Cliffordas Geertzas, James'as Cliffordas, pagaliau Claude'as Lévi-Straussas yra išversti, bet kai kurių vardų tikrai labai trūksta. Pavyzdžiui, labai svarbios René Girardo teorijos, bet jų vertimų kol kas dar nėra. Mačiau gerą naujieną, kad LKT, regis, yra skyrusi paramą Marcelio Mausso *Dovanos* vertimui, „Lapo“ leidykla planuoja ją išleisti. Taip bus užpildyta dar viena svarbi kultūros antropologijos klasikos niša. Tačiau kai kurių atraminių kultūrinės-antropologinės krypties vertimų be galo trūksta.

Čia galime klausti savęs pačių ir kritiškai pagalvoti apie save: jeigu su tais tekstais nuolat dirbame, kodėl neverčiame, kokios to priežastys? Kita vertus, iškyla vertimų sąlygų klausimas – ar jos yra kaip nors pasikeitusios? Man atrodo, kad būta tam tikrų pokyčių, kurie gal ir nėra aiškiai matomi, tačiau kai atidžiau įsižiūri į humanitarinių vertimų situaciją, pasimato, kad mokslininkų darbo sąlygos ir sistema yra pasikeitę. Manau, kad toji data, 2010–2011 metai, kai išėjo literatūros teorijų antologija, žymi tam tikrą takoskyrą. Kaip tik tuo metu buvo reformuota LMT. Anksčiau mokslo veiklos finansavimas ir reikalavimai buvo šiek tiek kitokie. 2007–2010 metais atsiranda naujo pobūdžio LMT, kuri imasi įvedinėti itin formalią, biurokratizuotą mokslo vertinimo sistemą. Tada vyksta didžiosios diskusijos – aš jas prisimenu kaip tuometinis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius – kai iš pat pradžių LMT ir ministerija bandė pasiekti, kad absoliučiai visi humanitarinių šaltinių leidimai, visi vertimai, apskritai visos kultūrinio pobūdžio publikacijos nebūtų vertinamos, kad būtų laikomos mokslui nereikšmingomis. Vyko labai stiprus susidūrimas dėl to, kad humanitariniai šaltiniai apskritai būtų pripažinti kaip mokslo publikacijos, aš tas batalijas atsimečiau. Jie galiausiai buvo pripažinti – ir šaltiniai, ir vertimai, bet nuo to laiko ir iki šiol požiūris į juos bei vertinimas yra neadekvatus, tai laikoma antrarūše veikla. Jei dabar pažiūrėtume į balus, kurie skiriami už šaltinius, už vertimus – tie balai yra tikrai niekiniai, jie visiškai menki. Gali išversti dešimt lankų apimties knygą ar mokslinį šaltinį, bet balais jis bus vertas lygiai tiek pat, kiek vienas mokslinis straipsnis. Šita politika labai paveikė ir tai, kaip institucijos – institutai, fakultetai, mokslininkų kolektyvai ar atskiri mokslininkai – planuoja savo veiklą. Planuodami savo karjeros kelią, mokslininkai mato, kad šitokio pobūdžio veikla jiems neapsimoka. Ir mūsų vertinimuose, atestacijose, konkursuose tokie dalykai kaip humanitarinės literatūros vertimai tikrai yra antraeiliai.

Ši situacija nesikeičia nepaisant daugybės vykusių diskusijų ir debatų, ji išlieka lygiai tokia pati. Taigi čia turime mokslo politikos klausimą, apskritai – klausimą dėl požiūrio į humanitarinius mokslus, ką jie turi duoti visuomenei. Pagal dabartinę politiką jie turi gaminti nuolatinę straipsnių tarptautiniuose žurnaluose seriją, kurios kokybė dažnai yra antraeilis dalykas, svarbu bibliometriniai duomenys – apimtis, publikavimo data, kalba, žurnalo cituojamumo indeksas. Bet intelektualinis turinys, jo šaltiniai, diskusijos, realus mokslinis naujumas, ir, žinoma, mokslinės lietuvių kalbos funkcionavimas, rūpinimasis tuo, kiek ji yra turtinga ir šiuolaikiška, – šitie dalykai buvo palikti ir apleisti. Mano nuomone, dabar mes ir matome tokios mokslo politikos rezultatą. Tai ir lėmė visos vertimų situacijos blogėjimą, sumenkimą, šaltinių trūkumą, tam tikro teorinio raidos etapo praleidimą. Pasižiūrėjus į mūsų regiono kontekstą, ši situacija Lietuvoje atrodo ganėtinai liūdnei.

Galime su pavydu žvelgti į lenkus, kurių akademinę, humanitarinę terpę gana gerai pažįstu. Sakykime, Krokuvos Jogailaičių universitetas turi milžinišką darbų seriją *Šiuolaikiniai horizontai (Horyzonty nowoczesności)*, kurioje nuosekliai reflektuojamos literatūros teorijos naujienos, pateikiami nauji vertimai – eina arba jų antologijos, arba atskiros knygos, ir jas seka kritiniai lenkų mokslininkų straipsniai ar studijos, reflektuojančios naujas teorines tendencijas. Ši serija egzistuoja nuo 1997 m. nepertraukiamai ir ji tikrai labai primena tai, ką darė ALF. Tai nuosekli vertimų programa, kai planuojamas tam tikrų knygų leidimas, – jas visas leidžia Krokuvos Jogailaičių universiteto leidykla „Universitas“. Šiandien jų svetainėje pasižiūrėjau – išleista jau 135-ta serijos knyga. Dabartiniai jų kontekstai, tai, ką leidžia, yra labai smarkiai susiję su geokritika, ekokritine mintimi, taip pat yra įvairios postkolonializmo tāsos, labai daug kultūrinės antropologijos vertimų – būtent tai, ko neturime, ko nesame išsivertę.

Klausimas, aišku, ką šitoje situacijoje daryti. Manau, nepaisant visko, toliau prasminga diskusija dėl mokslo politikos ir publikacijų vertinimo – visa tai veikia tikrai neigiamai ir, kad ir kaip ten būtų, tai privalo pasikeisti. Tikiuosi, kada nors tikrai ateis šviesesni politikai į ministerijas, keisis Mokslo tarybos valdžia ir bendromis pastangomis požiūris išties pasikeis.

Antras dalykas, žinoma, mūsų pačių iniciatyvos. Projektinį finansavimą humanitariniams vertimams, kad ir kaip ten būtų, tikrai įmanoma „pramušti“. Galbūt Dainius Vaitiekūnas pasakys, kokių yra LKT paramos tokiems vertimams pavyzdžių. Jų yra ir iš LMT. Man rodos, bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto leidykla irgi būtų prasminga galvoti apie tam tikros humanitarinių vertimų serijos sukūrimą, ieškojimą jai paramos, galbūt iš LMT ar net iš europinių paramos vertimams projektų. Daug ką pakeistų ir stipresnė savos institucijos vadybinė pagalba rengiant tokius projektus.

Dainius Vaitiekūnas: LKT kurį laiką buvo atskira humanitarinės literatūros leidybai skirta programa, į kurią patekdavo daug vertimų. Šiuo metu ji yra integruota į literatūros sritį, siekiant padidinti galimybes didesniame finansiniame sraute. Be to, paraiškos humanitarinės literatūros vertimams gali būti teikiamos ir į kitas sritis pagal verčiamos literatūros tematiką: muzikos, vizualiųjų ir taikomųjų menų ir t. t. Vadinasi, galima teikti vertimus ne tik literatūros srityje, į kurią integruota humanitarinė literatūra, bet ir į kitas programas.

Aišku, dar tik bus matyti, kaip seksis vertimų paraiškoms humanitarinę literatūrą integravus į literatūros sritį. 2022 m. į humanitarinės literatūros leidybos programą buvo pateiktos 57 paraiškos ir beveik pusė jų buvo skirtos vertimams. Galima pastebėti, kad tarp vertimams skirtų projektų esama itin daug istorinio ir filosofinio turinio knygų. Taip pat numatyta nemažai menotyrai, kalbotyrai ir kultūros tyrimams skirtų knygų vertimų.

Tarp LKT teikiamų paraiškų ilgą laiką vyravo vertimai iš anglų ir lenkų kalbų. Vėliau ėmė gausėti vertimų iš vokiečių ir prancūzų kalbų, radosi vertimų iš lotynų, graikų, olandų, čekų, italų kalbų. Džiugina, kad plečiasi kalbų spektras.

Atlikti tyrimai rodo, kad pigiausiai apmokamas vertimas yra iš anglų kalbos. Aišku, kad įkainis priklauso nuo vertėjo patirties, verčiamo veikalo apimties ir pobūdžio. Galima pastebėti, jog vykdant vertimams skirtus projektus dažnokai keičiami vertėjai, nes humanitarinei literatūrai versti reikia specifinių žinių.

Kalbant apie kokybę verta paminėti Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos jau keliolika metų vykdomą „Geriausios verstinės negrožinės“ (būtent humanitarinės literatūros) atranką. Neseniai ši sąjunga paskelbė 25-ųjų verstinių knygų sąrašą, iš kurių buvo išrinktos pačios geriausios negrožinės verstinės knygos.

Kodėl ne visos LKT pateiktos paraiškos vertimams pasiekia teigiamam įvertinimui svarbų 60-ies balų slenkstį? Yra įvairių priežasčių. Pavyzdžiui, gali būti pateiktas vertimo pavyzdys, kuris pasirodo ne itin kokybiškas – tokiu atveju kyla nemažai abejonių. Kaip vyksta vertinimas? Vertinant projektų paraiškas, pirmiausia vykdoma administracinė patikra. Žiūrima, ar jos atitinka formaliuosius reikalavimus. Vėliau paraiškos turinį vertinantys ekspertai pateikia savo išvadas, o tada Lietuvos kultūros taryboje kolegialiai priimami galutiniai sprendimai, kurios paraiškos bus iš dalies finansuojamos.

Beje, verstinių knygų tiražai, numatyti paraiškose, parodo tam tikras skaitymo tendencijas arba tam tikrą leidėjų lūkestį. Kaip matyti, istorinės tematikos knygų tiražai yra patys didžiausi. Apskaičiuota, kad tokių verstinių knygų tiražas vidutiniškai siekia 1 tūkstantį egzempliorių. Menotyros, kalbotyros, kultūros tyrimų, filosofijos verstinių knygų – apie 800 egzempliorių.

Būtų gerai dar daugiau išversti patraukliai parašytų knygų, skirtų literatūrai, šiuolaikinėms jos interpretacijoms. Domintų taip pat ir pokalbių knygos su literatūros ir kitų meno sričių tyrinėtojais. Būtų įdomu paskaityti lietuviškai pokalbių su Roland'u Barthes'u knygą ir dar ne vieną kitą jo tekstą. Tik palyginti nedidelė jo tekstų dalis išleista lietuvių kalba. Pratęsiu kalbą apie konkrečius pavyzdžius pabrėždamas, kad tai tik mano nuomonė, todėl gana subjektyvi. Štai Umberto Eco tekstų galėtume ir dar daugiau išleisti. Pavyzdžiui, jo *Grožio istorija*, *Bjaurumo istorija* – įdomūs tekstai, kurie dar laukia vertėjo į lietuvių kalbą. Vertėjų dėmesio sulaukė ne vienas prancūziškas semiotiko Algirdo Juliaus Greimo tekstas, bet dar daug jo mokinių semiotikų, rašiusių prancūzų ir kitomis kalboms, laukia savo eilės. Pavyzdžiui, jų parašyti semiotikos vadovėliai, kurie praverstų studentams. Džiugu, kad galima lietuviškai skaityti semiotiko Erico Landowskio tekstus, sudėtus į knygą *Prasmė anapus teksto. Sociosemiotinės esė* (vertė Paulius Jevsejevas). Suprantama, reikia atkreipti dėmesį į tas knygas, kurias tiesiog būtina išversti, į mokslo klasiką, bet vertėtų nepamiršti ir naujesnių.

Diskusijai pateiktus klausimus galima suprasti ir taip: kiek mes atviri pasauliui, kiek mums patiems įdomu ir suprantama, ką veikia kolegos kitose šalyse? Kiek mums pažįstami kitų šalių mokslo ir mokslo populiarinimo šaltiniai? Ačiū šios diskusijos rengėjams.

Modestas Bakas: Dėkoju pranešėjams ir pranešėjai už įžangines kalbas. Gal auditorija norėtų užduoti klausimų?

Iveta Ivanauskaitė: Labai ačiū už įžanginius pranešimus. Norėčiau sureaguoti į profesoriaus Arūno Sverdiolo išreikštą abejonę, ar būtų galima surinkti žmonių grupę, kuri galėtų susitarti dėl „verstiniausių“ knygų. Susimažinkime nuo šimto verstiniausių knygų iki dešimties per metus. Tuomet svarstykime galimybę eiti į LKT ar pajudinti VU leidyklą. Kokie būtų didžiausi sunkumai susitarti dėl programos ir veikti? Viena vertus, suprantu – kiekvienas tyrėjas labiausiai nori aprūpinti savo lauką, tačiau yra ir kažkoks bendras pamatas, kaip, pavyzdžiui, profesorius Sverdiolas minėjo, kad tikrai reikia Aristotelio *Metafizikos*, tai būtų aktualu daugumai humanitarų – tikiuosi, visiems. Taip pat vieša paslaptis yra Martino Heideggerio *Sein und Zeit* pakartotinio vertimo reikalingumas.

Dar viena gairė galėtų būti studijų dalykų aprašai. Net ir bakalauro studijų programose (manau, čia studentai galės pritarti) kartojasi kai kurie tekstai ir autoriai, dėl kurių vertimų ar naujų vertimų trūkumo dūsaujama dažniau. Sakykime, trūksta Rene ir Wellecko *Literatūros teorijos*, taip pat dažnai dalykų aprašuose pasikartoja Theodoro W. Adorno ir Maxo Horkheimerio *Apšvietos dialektika* – čia būtų pakartotinio vertimo klausimas. Tad įdomu, kodėl buvo suabejota, kad galėtų tokia žmonių grupė – filologų ir filosofų – susirinkti ir bent dešimties knygų programą per metus sudaryti bei eiti ją siūlyti?

Arūnas Sverdiolas: Na, aš tai nepasitikėčiau tokia grupe ir manyčiau, kad nieko iš to neišeis. Nevykusi ta mūsų valstybė ir jos visi institutai kažkokie nevykę. Ir jeigu per metus išeitų toks kvietimas, atseit, „išrinkite puikiausias knygas“, tai nebūtų pačios puikiausios knygos. Pirmiausia, iš akademinį darbą dirbančių žmonių rankų viskas pakliūna administratoriams, viršininkams, ir keistu būdu ministerijų darbuotojai pasidaro pačiais pagrindiniais sprendėjais. Jeigu žaismingas ir neatsakingas sąrašų sudarinėjimo žaidimas pakliūtų į šitą valstybinę mašiną, tai neduok Dieve. O kai vis dėlto pasirodė, kad privačių mecenatų neturime arba beveik neturime, – viskas vėl suėjo į institucijas. Jos visos labai centralizuotos, visur viršininkai pakeičia dirbančius žmones – kaip sprendėjai, turiu omenyje. Buvo pavyzdys su LMT – kada ji tokia pasidarė, kada išplėšė iniciatyvą iš tų, kurie dirba, ir atidavė tiems, kurie viršininkauja? Tai ir atsitiko tada, kai įvedė vertinimo sistemą, nes tai siaubingas dalykas, ta vertinimo sistema. Galima ginčytis, kad be jos neįmanoma organizuoti mokslo, visa kita, bet faktas lieka faktas. Visi pasidaro diriguojami, atsiranda koeficientai, kuomet, kaip ir buvo nurodyta, už vertimą labai mažai moka, jo nevertina kaip mokslinio darbo, vadinasi, niekas jų nesiims. Kas tuos sprendimus priėmė? Žinoma, mes sakome, kad Taryboje technokratai pakeitė humanitarus ir taip toliau. Bet pasižiūrėjus, kas darosi humanitarikos srityje, matosi, kad ir čia tas pats. Viršininkai, administratoriai perėmė visą iniciatyvą ir dabar jie sprendžia. Todėl tą žavingą žaidimą jiems pavedus, man atrodo, tokia pragaro mašina pasidarys, iš viso negalėsi prasiveržt. Tada jau geriau tegul būna chaosas: kažkas atneša kažkokias

knygas, o tie turi pinigus – vis tiek kažkam reikia paskirti, tai paskiria. O jeigu bus šimto knygų sąrašas, o kitų neliks, tai gali blogai baigtis.

Nijolė Keršytė: Kodėl tada jūs tą sąrašą prieš daug metų sudarinėjot? Tada tai pasitikėjot. Nes čia kalba buvo ne apie ministeriją, valstybę, o apie iniciatyvius žmones. Jūs sakot „aš nepasitikėčiau tuo sąrašu“, bet kažkada pats panašų sąrašą sudarėt.

Arūnas Sverdiolas: Taip, bet, matote, ALF tai buvo rojus žemėje.

Nijolė Keršytė: Tai papasakokit apie tą rojų.

Arūnas Sverdiolas: Mechanizmai buvo lyg ir tie patys, bet jie veikė labai efektyviai. Nesuprantu, kaip tai pasidarė. Svarbiausias klausimas – kokia bus ta imperatyviai sprendžianti grupė. Vienas iš pagrindinių dalykų ALF buvo tai, kad už nugaros buvo pinigai. Intelligentai nemėgsta apie tai svarstyti, bet kai turi pinigų, visai kitaip sprendi, nes gali padaryti tai, ką laikai padarytinu, neplepi, ką reiktų išleisti, bet padarai, kad tai būtų išleista. Kaip atsitiko, kad ta sprendžianti grupė netapo valdininkais, negaliu atsakyti... ALF buvo labai atviras įvairiems žmonėms, buvo daug aktyvistų iš geriausių žmonių Lietuvoje ir jie visi mielai patardavo, patys pasiūlydavo, vykdavo nuolatinė transmisija. Būdavo metinis remtinų knygų sąrašas, kasmet vis peržiūrimas – tai, kas jau išleista, išbraukiama, nusprendžiama, kad ne, yra svarbesnė knyga... Ta grupė buvo dinamiška. Galų gale sprendavo ekspertai, sprendavo valdyba, bet buvo kažkoks rinkinys – gabūs ir išmanantys žmonės dirbo. Prasidėjo nuo to, kad klausta patarimų Algirdo Juliaus Greimo ir Vytauto Kavolio, tokių galiūnų, paskui po truputį tai keitėsi ir vis tiek veikė. O dabar viskas kažkaip atžagariom. ALF buvo tiesiog stebuklas.

Iveta Ivanauskaitė: Ar tai nėra stebuklas, kurį galima atkurti? Dėstytoja Nijolė Keršytė gerai pastebėjo, kad aš ne valstybines institucijas turėjau galvoje. Sakykim, sukūrę tokį sąrašą, pateikiame jį LKT arba VU leidyklai. Gal aš naiviai mąstau, bet tikiu, kad būtų įmanoma kažkaip gauti finansavimą dešimčiai knygų.

Arūnas Sverdiolas: Taip, bet matot, čia ne tie žmonės, kuriuos ministerija paskirs spręsti. Čia tie, kurių balsas į dangų neina. Kokiu būdu tai atsikabina, kaip tai atsitinka, kad veikimas pasidaro atžagariom rankom? Yra kompetentingų žmonių, galiu pirštu parodyti: „tegul šitas, šitas ir šitas nusprendžia“. Galėčiau tą padaryti netgi šitoje auditorijoje. Bet kai viskas pakliūna į administratorių rankas, kažkaip stebėtinai pavirsta į kitą substanciją, kurią Donelaitis mini.

Darius Kuolys: Noriu replikuoti. Man atrodo, kad galima būtų pagalvoti, kaip tą Arūno skepsį įveikti. Netobula ta valstybė, bet jeigu, pavyzdžiui, LKT ir Vyriausybė ryžtųsi tam tikroms žaidimo taisyklėms: sutartų, kad pasaulinės humanitarikos vertimams ir leidybai yra skiriama tam tikra lėšų dalis, kuri panaudojama remiantis universitetų ir humanitarinių mokslo institutų deleguotų ekspertų sprendimais. Tokiai ekspertų grupei turėtų teise visos leidyklos teikti savo pasiūlymus. ALF kūrė savo leidybos programą apklausdamas ekspertus – Greimą, Kavolį, Aleksandrą Štromą, kitus – ir kartu būdamas atviras visų leidėjų pasiūlymams. Ir dabar būtų labai svarbu, kad tai nebūtų vienos grupės programa – tarkim, aplink Arūną ir Ivetą susidaro grupelė ir stumia savo leistinių knygų dešimtukus, o Gintautas Mažeikis sakys: „O kur aš su savo knygom?“ Čia būtų labai svarbu skaidrūs principai. Būtų galima juos kritikuoti, bet mechanizmas būtų viešas, skaidrus. Ne taip

seniai vertėja ir kultūros diplomatė Rasa Balčikonytė, kuravusi ALF projekto „Švietimas Lietuvos ateičiai“ leidybą, priminė, kad estai atrado būdą remti rimtų humanitarinių knygų vertimus ir leidybą. Estijoje Kultūros ministerija perėmė ir vykdo vertimų politiką. Nustatyta tokia tvarka: ekspertai suderina verstinų knygų šimtuką, leidyklos žino, kad tos knygos bus biudžeto finansuojamos, taip pat leidyklos gali visą laiką teikti pasiūlymus, kaip tą šimtuką atnaujinti. Mindaugas minėjo Jogailaičių universiteto Krokuvoje pavyzdį. Mūsų sąlygomis turbūt kiltų „vieno universiteto problema“ – tad būtų demokratiškiau galvoti apie kelių universitetų deleguotų ekspertų komisiją.

Radvilė Bartkutė: Aš norėčiau dar šiek tiek pratęsti anksčiau minėtą Ivetos mintį apie galimybę bendradarbiauti su VU leidykla. Ar nėra taip, kad LKT turėtų šiek tiek pakeisti žaidimo taisykles? Kaip žinoma, „Humanitarinės literatūros leidybos“ programos ataskaitoje galima matyti, kiek buvo išleista vertimų, o vienas iš šios programos pagrindinių tikslų – vykdyti kuo daugiau vertimų į lietuvių kalbą. Paraiškas galėjo teikti visi juridiniai asmenys, vadinasi, iš esmės universitetas galėtų bendradarbiauti su LKT ir tokiu atveju pateikti tą „utopinį sąrašą“. Mūsų žiniomis, kurios gali būti klaidingos, dalis vertimų konkuruoja tame pačiame sąrašė su kultūriniais renginiais ir kitokiais projektais. Tad tokiu atveju viską subendravardiklinti nėra sąžininga.

Dainius Vaitiekūnas: Siūlytumėt tą programą atskirti nuo literatūros srities ir padaryti tik programą vertimams?

Mindaugas Kvietkauskas: Bet humanitarinių vertimų programa buvo. Man atrodo, ji pakeista tik 2021 m. Kasmet būdavo kažkur 50–60 tūkstančių, apie dešimt knygų kasmet buvo finansuojama. Paskui, pasikeitus LKT valdžiai, buvo padaryta reforma, sritys sustambintos, todėl dabar turim literatūros sritį, kurioje yra viskas – ir renginiai, ir šiuolaikinė poezija, ir tarp jų humanitariniai vertimai. Bent jau iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad vertimų finansavimas sumažėjo, gal Dainius galės pakomentuoti. Galbūt vertimų kiekis priklauso ir nuo pasiūlos, bet ta pasiūla, iš kurios renkasi ekspertai, labai mišri.

Dainius Vaitiekūnas: Turbūt taip padaryta ne iš didelės prabangos. Yra tam tikras lėšų kiekis; matant, kad jų nedaugėja, bandyta ieškoti sprendimo. Toks sprendimas buvo – įtraukti į bendrą katilą, tai turėjo padidinti galimybes gauti finansavimą. Ar vertimų padaugėjo, ar ne – bus įdomu suvesti rezultatus.

Mindaugas Kvietkauskas: Reikia Sorošo. Arba kaip siūlė profesorius Arūnas Sverdiolas, susimesti kaip nors – bus fondai. Po 25 dolerius per metus prenumerata – veikiantis *crowdfunding’as*.

Arūnas Sverdiolas: Mūsų diskusijoje išsikristalizavo du skirtingi keliai. Vienas – rasti, kaip išminčius nutempti į ekspertus, kad jie viską nuspręstų, nustatytų normatyvus, ir priversti valstybės įstaigas tai įgyvendinti. O kitas kelias – tai saviveikla. Pradėti nuo keleto žmonių, saujelės, pamėginti kažką padaryti praktiškai ir pasižiūrėti, kur kyla įtampos, ką galima padaryti, ko negalima. Man atrodo, šis antras būdas bent kurį laiką yra perspektyvesnis. Bet pirmasis, žinoma, irgi yra galimybė, kaip Darius suformulavo – padaryti taip, kad visuomenė, šiuo atveju – mokslinė visuomenė, pasitikėtų ekspertais. O ne taip kaip dabar – patys ekspertai pasisiūlo ekspertauti, čia gali sprogti iš juoko. Koks

antropologinis tipas žmonių, kurie patys pasisiūlo? Ar gali tokiais žmonėmis pasitikėti? „Aš būsiu ekspertas, aš nuspręsiu...“

Mindaugas Kvietkauskas: Bet Dainius tai juos pažįsta!

Arūnas Sverdiolas: Aš nenoriu pirštais rodyti nieko, bet sakau: koks čia principas?

Dainius Vaitiekūnas: Kalbant apie principą, kaip tampama ekspertais. Nebūtinai pasisiūloma, gali būti kviečiama kreipiantis į institucijas dalyvauti ekspertų atrankos konkurse. Gali būti, kad kai kurie kartais renkasi geriau rengti ir vykdyti projektus, o ne juos vertinti...

Arūnas Sverdiolas: Tai vadinamoji negatyvi selekcija. Žmonės, kurie mėgsta viršininkauti, kurie mąsto: „Aš nuspręsiu, kaip aš liepsiu, taip kiti padarys“. Jeigu toks antropologinis tipas įsivyrėja, tada viskas, iš visuomenės pasitikėjimo nelauk. Visi tuoj pat atsoka į šalį: „A, čia šitas ekspertas, tai ten neinu iš viso.“

Dainius Vaitiekūnas: Kaip pritraukti tuos, kurie nenori kandidatuoti į ekspertus, kurie nori patys vykdyti projektus: versti, rašyti?..

Jurgis Pakerys: Norėčiau paminėti kitą dalyką, galbūt, kai kuriais atvejais galimos ir tokios vertimo formos, žinomos lingvistikoje, kai dėstytojai versdavo kartu su studentais ir studentėmis. Pavyzdžiui, iš lingvistikos lituanistikoj ir baltistikoj žinomas atvejis, kai Algirdas Sabaliauskas kartu su studentais vertė Janio Enzelyno *Baltų kalbų garsus ir formas*.

Nijolė Keršytė: Aš tokią vertimo formą jau praktikavau ir praktikuoju, bet visiškai privačiai. Man atrodo, būtų efektyvu, pavyzdžiui, jei viena iš atsiskaitymo už kursą ar kelis formų būtų vertimas. Čia minimumas, bet galėtų būti kuriamos tokios programos, kur vietoj magistro darbo rašymo būtų vertimas. Visko galima prigalvoti. Iš tikrųjų, geriausia galvoti, ką mes čia, universiteto viduje, galime daryti, o ne kaip dabar pakeisime valstybę, ministeriją, Kultūros tarybą, – šitai ne mūsų nosiai.

Modestas Bakas: Siūlau grįžti prie diskusijoje iškilusio leidyklos vaidmens klausimo. Kodėl nėra skatinamas bendradarbiavimas tarp akademinės bendruomenės ir VU leidyklos: akademinė bendruomenė išsako, kokių tekstų trūksta, ir leidykla stengiasi jais aprūpinti?

Nijolė Keršytė: Aš jums pasakysiu, kokių čia kyla problemų su vertimų leidyba universitete. Mes A. J. Greimo centre sugalvojom, kad mums reikalingas vizualinės semiotikos rinkinys – semiotikos magistrantūros programos studentams. Patys jį sudarėm už ačiū, konsultuodamiesi su keliais šiuolaikiniais prancūzų semiotikais. Padavėm VU leidyklai sakydami, kad tai bus mokomoji priemonė. Viskas gerai, kaip jau sakiau, prašom, nieks nedraudžia, neriboja iniciatyvos, siūlykit, susiraskit su kuo bendradarbiaut... Bet su laiku paaiškėjo, kad VU veikia teisinis mechanizmas, kuris neleidžia dėstytojui būti nei vertėju, nei redaktoriumi. Nes jis negali būti įdarbintas kitam, papildomam darbui, ir tada reikia ieškoti išorinių vertėjų.

Iveta Ivanauskaitė: Norėčiau paliesti dar vieną problemą: kompetentingi dėstytojai dažnai nesiima vertimų, nes suteikiamas 12 mėn. laikotarpis pagal kalendorinius metus. Prancūzijoje ir Italijoje, kiek teko girdėti, yra 36 mėn. Sakykim, honoraras yra tas pats, bet suteikiama daugiau laiko. Jeigu vertėjas dar dėsto universitete, laiko labai mažai. Net apimtis nebėra rodiklis – ar verčiami 50, ar 500 puslapių. Žmogus net ir norėdamas gali nesugebėti įveikti. Gal ieškant vertėjų reikėtų pamėginti jiems suteikti geresnes sąlygas?

Kodėl neiškeliama šių 12 mėn. problema? Ar negalima nurodyti, kad finansavimas skiriamas, bet išverčiama ne tais pačiais metais?

Dainius Vaitiekūnas: Tai įmanoma. Būna dalinama į pirmą ir antrą etapus.

Mindaugas Kvietkauskas: Lietuvoje labai griežta valstybės biudžeto apskaitos sistema. Metų galas ir viskas, atsiskaitymai arba grąžinimai į biudžetą. LMT turi ilgalaikius projektus, gali būti trejų metų mokslinių tyrimų projektai. O leidybos – tik vienmečiai, bet yra galimybė gauti individualią LKT stipendiją. Gali būti trys žingsniai: 1) individuali stipendija vertėjui, jeigu atlieka didelį vertimą; 2) rengimui; 3) leidybai. Esamoj sistemoj nišų irgi yra, individualios stipendijos kartais tikrai padeda didelius darbus padaryti.

Dainius Vaitiekūnas: Verta išsidalinti atskirais etapais numatytus darbus, taip pat nepamiršti rezidencijų programos.

Modestas Bakas: Bet kaip dažnai būna taikomas toks procesas?

Nijolė Keršytė: Mažai, beveik nėra. Ir tada daroma taip, kad žmogus imasi darbo savo rizika, pamažu verčia nemokamai, o kada jau turi kažkiek išvertęs, tada teikia paraišką, nes kitaip neįmanoma. Net ir dvejų metų gali neužtekti, todėl, kad visi dirba kitus darbus. O ką paminėjo Mindaugas, visa tai yra laisvalaikiai.

Arūnas Sverdiolas: Žodžiu, reikia rizikuoti ir kredituoti valstybę. Atnešk šerną, tada sumokėsime.

Nijolė Keršytė: Taip, nes, matot, mūsų valstybė gali tik metams finansuoti. Bet jeigu vertimai eina kartu su renginiais, tai jiems galioja ta pati logika: renginys būna įgyvendinamas tais pačiais metais, o vertimas pasidaro kaip renginys – jam atlikti neva pakanka metų.

Iveta Ivanauskaitė: Vadinas, tomis nišomis labai sunku pasinaudoti?

Nijolė Keršytė: Sunku, tą kiti ir pasakė. Taip viskas ir sukasi, visos leidyklos yra pasimokiusios, žino, kad per metus atlikti darbą nėra šansų, netgi dvejų dažnai nepakanka. O dar reikia, kad vertimą, geruoju atveju, peržiūrėtų specialistas, specialusis redaktorius (mokslininkas), redaktorius ir t. t. Tai ilgas procesas.

Arūnas Sverdiolas: Bet Dainiaus atsakymas buvo toks teologinis. Jis sako, kad geras projektas visada prasimuš kelią. Čia, kaip sakoma, katalikiškas optimizmas, kad viskas galų galiausiai baigsis gerai, tik reikia gerai padaryti...

Mindaugas Kvietkauskas: ...premijos pasipils.

Arūnas Sverdiolas: Tai gerai pokalbio pabaigai, ar ne?

Modestas Bakas: Taip, labai geras pabaigai.

Jurgis Pakerys: Nuteisinimas ne darbais, o tikėjimu.

Diskusiją parengė:

Modestas Bakas, Radvilė Bartkutė, Agnietė Čepėnaitė,
Eimantas Garšauskas, Iveta Ivanauskaitė,
Justina Katauskaitė, Martynas Pumputis.